

СТРУКТУРИЗАЦІЯ ЗАГРОЗ ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ
ТРАНСПОРТНИХ ПІДПРИЄМСТВSTRUCTURING OF THREATS TO TRANSPORTATION COMPANIES
ECONOMIC SECURITY

Аналіз світових та вітчизняних літературних джерел свідчить, що в існуючих наукових розробках відсутній єдиний підхід до визначення та набору структурних елементів економічної безпеки підприємств та загроз, у тому числі стосовно підприємств транспорту. Набір структурних елементів, які виявляються в загрозах та їх групування для визначення рівня економічної безпеки підприємства залежить від галузі функціонування підприємства, основних цілей підприємства, цілей визначення рівня безпеки. У статті здійснено узагальнення існуючих визначень поняття «загроза», систематизовано загрози економічній безпеці підприємства за різними класифікаційними ознаками, проведено класифікацію загроз економічній безпеці транспортногo підприємства на основі виділення загроз за джерелами їх виникнення та обґрунтування їх взаємодії. Запропоновано при формуванні системи елементів економічної безпеки транспортногo підприємства враховувати загрози за джерелами їх виникнення та класифікувати їх на внутрішні та зовнішні загрози. До внутрішніх загроз віднесено людські, управлінські, техніко-технологічні, стейкхолдерські, непередбачувані (форс-мажорні), ресурсні. До зовнішніх загроз віднесено ринкові, владні, природні, інфраструктурні. Сформована автором система загроз економічній безпеці транспортногo підприємства за джерелами їх виникнення є важливою з точки зору як забезпечення достатнього рівня безпеки, а також може бути використана при оцінці її рівня.

Ключові слова: економічна безпека підприємства, економічна безпека транспортних підприємств, загроза, джерело виникнення загрози, система загроз економічній безпеці транспортногo підприємства за джерелами їх виникнення.

Анализ мировых и отечественных литературных источников показывает, что в существующих научных разработках отсутствует единый подход к определению и набору структурных элементов экономической безопасности предприятий и угроз, в том числе по предприятиям транспорта. Набор структурных элементов, которые проявляются в угрозах и их группировки для определения уровня экономической безопасности предприятия, основных целей предприятия, целей определения уровня безопасности. В статье осуществлено обобщение существующих определений понятия «загроза», систематизированы угрозы экономической безопасности предприятия по различным классификационным признакам, проведена классификация угроз экономической безопасности транспортногo предприятия на основе выделения угроз по источникам их возникновения и обо-

снования их взаимодействия. Предложено при формировании системы элементов экономической безопасности транспортногo предприятия учитывать угрозы по источникам их возникновения и классифицировать их на внутренние и внешние угрозы. К внутренним угрозам отнесены человеческие, управленческие, технико-технологические, стейкхолдерские, непредсказуемые (форс-мажорные), ресурсные. К внешним угрозам отнесены рыночные, властные, природные, инфраструктурные. Система угроз экономической безопасности транспортногo предприятия по источникам их возникновения, сформированная автором, является важной с точки зрения как обеспечения достаточного уровня безопасности, а также может быть использована при оценке ее уровня.

Ключевые слова: экономическая безопасность предприятия, экономическая безопасность транспортных предприятий, угроза, источник возникновения угрозы, система угроз экономической безопасности транспортногo предприятия по источникам их возникновения.

Analysis of the global and domestic literary sources shows that the existing scientific research there is no single approach to the definition and set of structural elements and threats of enterprises economic security, including to transportation companies. Set of structural elements that is manifested in the threats to economic security depends on the functioning of the enterprise, the basic objectives of the enterprise, the purposes of determining the level of security. The generalization of the existing definitions of "threat" is investigated, threats of economic safety of the enterprise according to various classification criteria are systematized, the classification of threats to transportation companies economic security based on the allocation of at-risk sources of their origin and justification of their interaction is proposed in the article. For the system of elements to transportation companies economic security formation is noted to consider threats to their sources of origin. The classification of threats into internal and external is proposed. The internal threats are related to human, managerial, technological, stakeholders, unpredictable (force majeure), resources. To external threats are related market, authorities, natural, infrastructure. The system of threats to transportation companies economic security for the sources of their origin is formed by the author. It is important from the point of view of ensuring a sufficient level of security and can also be used in the assessment of its level.

Key words: enterprise economic security, transportation companies economic security, threat, source of threats origin, the system of threats to transportation companies economic security for the sources of their origin.

УДК 338.47:656.07

Лебедко С.А.

здобувач кафедри управління та економіки водного транспорту Київська державна академія водного транспорту імені гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного

Постановка проблеми. Відкритість вітчизняних підприємств, яка має місце в сучасних умовах, несе суттєві загрози їх функціонуванню та розви-

тку загалом. Тому вітчизняні підприємства України опинилися в умовах, коли необхідно самостійно забезпечувати стійке зростання і швидко реагу-

вати на зовнішні загрози, які заважають реалізувати стратегічні цілі та використати конкурентні переваги для розвитку підприємства. За таких обставин важливою умовою підвищення ефективності та стійкого розвитку підприємства є формування системи управління економічною безпекою підприємств, зокрема транспортних, які є основою виробничого комплексу країни та більш відчутні до прояву будь-яких загроз. Саме тому ідентифікація загроз економічній безпеці та їх структуризація є актуальним завданням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз публікацій таких авторів, як М.А. Бендигов, Т.Г. Васильців, З.С. Варналій, В.В. Горшков, І.І. Дідович, О.С. Іванілов, А.Б. Качинський, Т.Б. Кузенко, П.В. Круш, І.П. Мігус, А.І. Соловьев показав, що питання формування поняття «загроза» досліджувались, класифікація загроз економічній безпеці підприємств здійснена за різними ознаками.

Проте, незважаючи на вагомий внесок учених, у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі недостатньо дослідженими і такими, що потребують подальшого опрацювання залишаються питання формування однозначного визначення поняття «загроза економічній безпеці», джерел їх виникнення та логічної структуризації для транспортних підприємств.

Постановка завдання. Метою дослідження є узагальнення існуючих визначень поняття «загроза», уточнення цього поняття, класифікація загроз економічній безпеці транспортного підприємства на основі виділення загроз за джерелами їх виникнення та обґрунтування їх взаємодії.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Основним завданням економічної безпеки підприємства є забезпечення його стабільної та безперебійної роботи при максимізації ефективності його функціонування.

Аналіз світових та вітчизняних літературних джерел свідчить, що в існуючих наукових розробках відсутній єдиний підхід до визначення та набору структурних елементів економічної безпеки підприємств та загроз, в тому числі стосовно підприємств транспорту. Набір структурних елементів, які виявляються в загрозах та їх групування для визначення рівня економічної безпеки підприємства залежить від галузі функціонування підприємства, основних цілей підприємства, цілей визначення рівня безпеки.

До основних цілей економічної безпеки транспортних підприємств різні науковці відносять різні складові. Так Ю.І. Зайцева в своїх роботах стверджує, що до них належать: забезпечення високої фінансової ефективності роботи, фінансової стійкості та незалежності підприємства (організації); гарантування технологічної незалежності та досягнення високої конкурентоспроможності технічного

потенціалу того чи того суб'єкта господарювання; досягнення високої ефективності менеджменту, оптимальної та ефективної організаційної структури управління підприємством (організацією); досягнення високого рівня кваліфікації персоналу та його інтелектуального потенціалу; мінімізація руйнівного впливу результатів виробничо-господарської діяльності на стан навколишнього середовища; якісний правовий захист усіх аспектів діяльності підприємства (організації); гарантування захисту інформаційного поля, комерційної таємниці і досягнення необхідного рівня інформаційного забезпечення роботи всіх підрозділів підприємства та відділів організації; забезпечення ефективної організації безпеки персоналу підприємства, його капіталу та майна, а також комерційних інтересів [1].

Зважаючи на вище зазначене, слід зважено та неупереджено підходити до формування системи загроз, що в подальшому складуть основу для систематизації показників оцінки рівня економічної безпеки транспортних підприємств. Це також впливає на якість превентивних заходів щодо забезпечення функціонування та розвитку підприємств різних галузей, що є основою стабільного розвитку вітчизняної економіки в цілому.

Слід зауважити, що переконлива більшість науковців для формування структури загроз економічної безпеки розрізняють складові, які систематизовані за сферою їх виникнення на внутрішні та зовнішні. Це обґрунтовується тим, що будь-яка економічна система є відкритою, здатна швидко адаптуватись до змін у зовнішньому та внутрішньому середовищах через свої власні адаптивні механізми на будь-якому з етапів життєдіяльності.

Для забезпечення адаптаційних можливостей система управління економічною безпекою підприємства повинна відповідати наступним вимогам:

1. Об'єктом управління економічної безпеки суб'єкта господарювання має бути вся її економічна система.

2. Така система повинна не тільки протидіяти загрозам, але й гарантувати сталий розвиток економічної системи відповідно до її місії.

3. Економічна система має бути ефективною, здатною раціонально використовувати власні ресурси [2].

У теорії та практиці при характеристиці загроз економічній безпеці дослідники ототожнюють такі поняття як «загроза» та «небезпека». У наукових працях вчених поняття «загроза» та «небезпека» семантично не розрізняються. Під поняттям «небезпека» розуміється можливість загрози, біди, нещастя, катастрофи [3]. Законом України «Про основи національної безпеки» визначено, що загрозами національній безпеці є «наявні та потенційні можливі явища та чинники, що створюють небезпеку життєво важливим національним інтересам

України» [4]. У «Методиці розрахунку рівня економічної безпеки України» під загрозами розуміється «сукупність наявних та потенційно можливих явищ і чинників, що створюють небезпеку для реалізації національних інтересів у економічній сфері» [5]. У цьому визначенні поняття «небезпека» є ключовим у трактуванні поняття «загроза». У нормативно-законодавчих актах України, які стосуються питань національної безпеки, немає чіткого критерію, за допомогою якого можна було б класифікувати загрози, як реальні чи потенційні та немає єдиного чіткого визначення на законодавчому рівні досить живваних понять «небезпека» та «загроза» [6].

Автор статті погоджується із загальноприйнятим розумінням загрози, а саме з твердженням, що загроза – це реальна можливість впливу дії навмисного чи ненавмисного характеру, що порушує стійкість функціонування підприємства, наносить матеріальної та нематеріальної шкоди, яка призводить до відхилень від стратегії [7].

Існує багато ознак для класифікації загроз, однак в контексті формування системи управління та оцінки економічної безпеки підприємства, найбільш суттєвими та всеохоплюючими загрози є наступні:

– за можливістю прогнозування: прогнозовані (тобто такі, які можна передбачити і підготуватись до їх настання) та непередбачені (тобто такі, настання яких передбачити не можна; у таких

випадках адаптація системи управління може супроводжуватись великими часовими або матеріальними витратами);

– за можливістю запобігання: форс-мажорні (вплив яких не можна ліквідувати або мінімізувати) та передбачувані (які можуть бути передбачені на стадії планування бізнесу, процесів і технологій для мінімізації або повного запобігання можливого збитку у випадку реалізації фактору ризику);

– за природою виникнення: економічні: кон'юнктурні (ринкові зміни), політичні (зміна влади, введення ембарго), правові (законодавче регулювання діяльності, ліцензування), техногенні (аварії та катастрофи), екологічні (виснаження ресурсів, кліматичні зміни), конкурентні («чорний PR», недобросовісна конкуренція), контрагентські (невиконання зобов'язань, шахрайство);

– за значимістю або істотністю збитку: несуттєві – що не впливають на ринковий стан компанії, істотні – втрата значної частини матеріальних і фінансових ресурсів, значні – втрата конкурентних переваг, можливе банкрутство, катастрофічне – неможливе продовження господарської діяльності. Важливим є те, що несуттєві та істотні загрози не вимагають адаптації системи управління економічної безпеки; при настанні значних – адаптація необхідна;

– за джерелами виникнення: зовнішні та внутрішні [7].

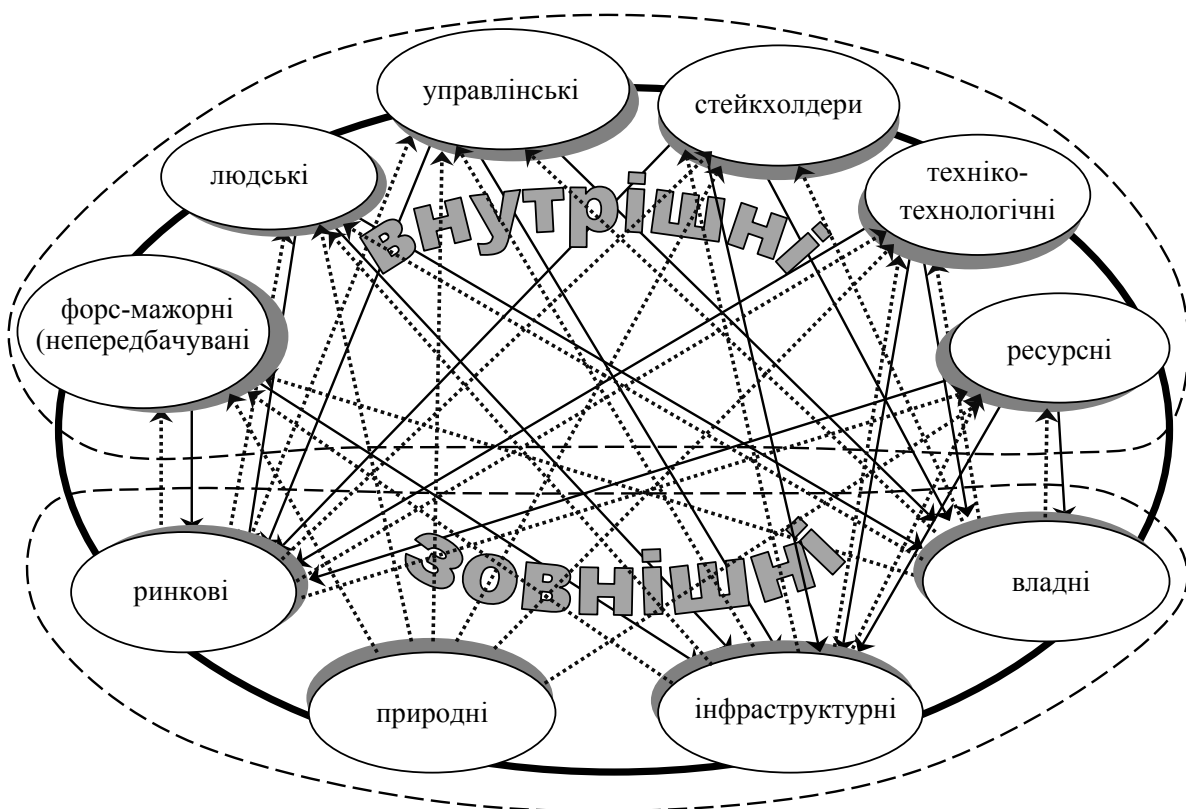

Рис. 1. Система загроз економічній безпеці транспортного підприємства за джерелами їх виникнення

Особливого значення набуває забезпечення достатнього рівня економічної безпеки, ефективне управління нею для підприємств транспортної галузі, які займають важливе місце у вітчизняній виробничій структурі. Від якісного складу та сучасності наявного рухомого складу залежить безперерйне функціонування транспортного підприємства, здатність акумулювати обсяг необхідних фінансових ресурсів для забезпечення розвитку.

Звісно, в складі елементів формування системи економічної безпеки транспортного підприємства мають бути присутні специфічні елементи, такі, наприклад, як інфраструктура. Жодне транспортне підприємство не у змозі функціонувати та розвиватись без належної інфраструктури, яка прямо несе загрози його безпеці.

За результатами аналізу літературних джерел та власних досліджень автора було запропоновано при формуванні системи елементів економічної безпеки транспортного підприємства враховувати загрози за джерелами їх виникнення та класифікувати їх таким чином:

1) внутрішні загрози (людські; управлінські; техніко-технологічні; стейкхолдерські; непередбачувані (форс-мажорні); ресурсні (нематеріальні ресурси; матеріальні ресурси; фінансові ресурси);

2) зовнішні загрози (ринкові; владні; природні; інфраструктурні).

У результаті проведеного дослідження було встановлено взаємозв'язки між виділеними загрозами економічній безпеці транспортних підприємств, які зображено на рисунку 1.

На рисунку 1 стрілками показано напрям взаємодії загроз. Так, наприклад, на природні загрози, які відносяться до зовнішніх загроз, жодний елемент внутрішніх загроз не має впливу.

У залежності від визначених джерел загроз можна виділити певні специфічні причини виникнення зазначених загроз та ризики, які пов'язані з ними. Такий підхід дозволить сформувати індикатори оцінки рівня економічної безпеки транспортних підприємств. Так людська загроза пов'язана з недостатністю рівня відповідальності співробітників, їх кваліфікації, професіоналізму, незнання суміжних сфер діяльності підприємства та незнання процедур не тільки специфічних, а й загальних. Найбільш розповсюдженими ризиками, які реалізуються через людські загрози, є порушення дисципліни, недотримання технологій та зумисна шкода тощо.

Управлінська загроза несе в собі такі причини, як недостатність відповідальності за свої дії, недостатність кваліфікації. Але так, як всі загрози існують в тісному взаємозв'язку та є «різними сторонами однієї медалі», то тут також відображається загроза, що людина не буде займатись саморозвитком, вдосконаленням, що може знизити якість і своєчасність прийняття рішень, впровадження

певних інноваційних елементів. Як наслідок – не будуть вживатись своєчасні превентивні заходи щодо усунення загроз економічній безпеці підприємства. Управлінська загроза призводить до таких ризиків, як несвоечасне отримання інформації, прийняття помилкових рішень тощо.

Техніко-технологічна загроза для підприємств транспортної галузі має надзвичайне значення, тому що настання негативних наслідків саме цієї групи загроз має найбільшу ймовірність. Причини техніко-технологічних загроз виникають і від недостатності фінансування підприємств, і внаслідок неефективного управління. Наслідки від техніко-технологічних загроз бувають такі: зниження якості через використання застарілих технологій, зниження якості через використання застарілих транспортних засобів, простої через управлінські та виробничі помилки, збільшення витрат на ремонт, збільшення забруднення довкілля та інші.

У всіх підприємств існує загроза від форс-мажорних обставин або непередбачуваних подій. Звісно, на підприємства транспорту ці загрози впливають дуже суттєво. Ризики при виявленні цих загроз можуть бути різні, однак найбільш розповсюджені – це пожежі та крадіжки.

Ресурсна загроза є найбільшою та включає в себе такі складові, як матеріальна, нематеріальна та фінансова. Причини її виникнення можуть бути такі: неефективне управління, недостатнє фінансування. Ризики, які настають при виникненні даної загрози – це порушення пропорцій ліквідності, порушення платоспроможності, зниження обсягу виручки і таке інше.

І останнє джерело виникнення загроз, які віднесено до внутрішніх, це – загрози, пов'язані зі стейкхолдерами. Причини їх виникнення можуть бути як в недостатності відповідальності за свої рішення, так і в неефективному управлінні. Ризики, які можуть бути виявлені при настанні цієї загрози, це – зрив поставки, невчасна подача транспорту, зміна цін тощо.

Розглянемо більш детально виникнення загроз в зовнішньому середовищі. Найбільш специфічною загрозою для підприємств транспорту є загроза, що пов'язана з інфраструктурою. Можливими причинами її виникнення є низька якість шляхів сполучення, недостатність розвитку логістики в країні. Ця загроза може виявитися у виникненні таких ризиків, як збільшення часу доставки, збільшення витрат на ремонт рухомого складу, погіршення збереження якостей вантажу.

Загроза щодо природних явищ теж є специфічною для підприємств транспорту. Тому що жодне підприємство виробничого характеру не має такої тісної прямої залежності від природних факторів, як підприємства транспорту. Ця загроза найбільше виявляється у змінах метеоумов, що приносить з собою такі ризики, як: збільшення часу доставки,

збільшення витрат на ремонт рухомого складу, втрати вантажу.

Наступна важлива загроза, що прямо впливає на ефективність роботи підприємств, це – владна загроза або іншими словами політична та законодавча. Ця загроза впливає на роботу та функціонування як кожного окремого підприємства всіх без виключення галузей, так і вітчизняної економіки в цілому. Причини виникнення загрози виявляються в нестабільному законодавстві, у зміні податкового навантаження та його нестабільності. Як результат – на підприємствах є ризики виникнення необґрунтованих рішень, помилок у звітності та в додатковому податковому навантаженні.

Зовнішня загроза ринкового характеру найчастіше виявляється через неефективну конкурентну політику. У свою чергу це може призвести до монопольних цін на продукцію, товар, послугу та до втрати клієнтів.

Для кожного конкретного підприємства перелік загроз економічній безпеці та їх величина різні, однак при формуванні системи управління економічною безпекою слід враховувати взаємний вплив усіх видів загроз.

Висновки з проведеного дослідження. Проведене дослідження зарубіжних та вітчизняних літературних джерел дозволяє стверджувати, що в існуючих наукових розробках відсутній єдиний підхід до визначення та набору структурних елементів системи управління економічною безпекою підприємства, особливо стосовно підприємств транспорту. Набір структурних елементів та груп загроз для визначення рівня економічної безпеки підприємства залежить від галузі функціонування підприємства, основних цілей підприємства, цілей визначення рівня безпеки та від суб'єкта оцінки. Сформована система загроз економічній без-

пеці транспортного підприємства за джерелами їх виникнення є важливою з точки зору як забезпечення достатнього рівня безпеки, а також може бути використана при оцінці її рівня.

Подальші дослідження будуть спрямовані на формування системи оцінювання рівня економічної безпеки транспортного підприємства.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Зайцева І. Ю. Формування системи показників, що характеризують фінансову складову економічної безпеки транспортних підприємств / І. Ю. Зайцева // Ефективна економіка. – 2013. – № 7. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2013_7.
2. Чубукова О. Ю. Адаптація системи управління економічної безпеки підприємства / О. Ю. Чубукова, О. В. Ольшанська // Ефективна економіка. – 2015. – № 2. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2015_2.
3. Загроза. Вікіпедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: uk.wikipedia.org/wiki/Загроза.
4. Про основи національної безпеки України: Закон України № 964 – IV від 10.06.2003 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
5. Методика розрахунку рівня економічної безпеки України. Наказ міністерства економіки України № 60 від 02.03.2007. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=97980.
6. Лойко В. В. Загрози економічній безпеці промислового підприємства: сутність та класифікація / В. В. Лойко // Ефективна економіка. – 2015. – № 10. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?n=10&y=2015>.
7. Реверчук Н. Й. Управління економічною безпекою підприємницьких структур [монографія] / Реверчук Н. Й. – Львів: ЛБІ НБУ, 2004.